

FRANCESC-MARC ÀLVARO

El meu i el nostre Alzheimer

El recentment traspasat actor Ronald Reagan, previ pas per la presidència dels Estats Units, va perdre tot allò que li hagués pogut reportar un *best-seller* i un grapat de conferències per fer una bona jubilació: la memòria. La malaltia d'Alzheimer no fa distincions, també va doblegar l'obstinada desesperança del filòsof Emil Cioran, fins a esborrar-li encara més la porosa identitat d'apàtrida. Vells amb una ment de nen, els malalts d'Alzheimer són la gran i central metàfora dels nostres dies. Desallotgen d'aquest lloc els malalts de la sida, a qui el tòpic informatiu i l'art contemporani han atorgat l'honor de ser la pandèmia políticament correcta que explicaria les contradiccions que emergeixen.

L'Alzheimer és, en sentit estricte, una despersonalització progressiva que avança a mesura que la memòria s'esborra. La falla del res que guanya terreny a la imaginació, el retorn de la tenebra demoníaca i la pèrdua de la llum. El procés de la malaltia s'ha estudiat, tot i que se'n desconeixen bé les causes profundes. Primer, disminueix la concentració i l'atenció, i desapareixen els hàbits més normals. Després, l'individu perd tots els referents, s'abandona, i viu en estat permanent de desorientació, confusió i apatia. Finalment, no es pot aixecar del llit, es fa les necessitats al damunt, el cos es va tornant rígid i la insensibilitat és gairebé absoluta. A poc a poc, l'ésser humà deixa de ser persona i arriba a la condició vegetal. Mor sense recordar què ha viscut.

Les societats contemporànies —excepció feta dels grups reduïts i residuals que encara es basen en una cultura tradicional oral— no han fet altra cosa que perdre la memòria progressivament des de 1945 ençà. L'explosió de la tecnologia comunicativa ha generat l'efecte secundari d'una general amnèsia històrica, on les màquines de fabricar el present són també, en expressió d'Umberto Eco, les màquines de l'oblit. A cada instant, cada nova notícia elimina l'anterior i la defunció de les notícies crea progressivament un desert de pell morta on no creix res, com un assecat mar d'Aral del coneixement.

Aquest Alzheimer social despersonalitza la vida col·lectiva, li lleva referents, història i històries, costums, mites i els valors que aquesta memòria transporta. L'Alzheimer dins el qual es desenvolupa la representació política, cultural, social i econòmica comporta una desvalorització, perquè sense record és

“Les societats contemporànies —excepció feta dels grups reduïts i residuals que encara es basen en una cultura tradicional oral— no han fet altra cosa que perdre la memòria progressivament des de 1945 ençà. L'explosió de la tecnologia comunicativa ha generat l'efecte secundari d'una general amnèsia històrica, on les màquines de fabricar el present són també, en expressió d'Umberto Eco, les màquines de l'oblit”

inviabile el procés de comparació i de jerarquització, de gradació de la realitat. Com podem apamar la novetat si, quan ens girem enrere, no hi ha res? La dificultat de catalogar el present i establir categories d'acord amb la memòria redueix l'elaboració intel·ligent de l'experiència i elimina l'aprenentatge com a reflexió, tot aprimant-lo a l'ús miop del bricolatge finalista. La desmemòria porta indefectiblement a la pantomima grotesca de l'orat. Així, els antics haurien dit que el desmemoriat és, alhora, un desanimat, algú a qui res de dins o de fora anima. Per això el malalt d'Alzheimer ens fa riure amb el seu joc dels disbarats, com un *clown* trist que canta l'absurd que l'ofega. Per això les angonxes generals d'avui només troben palliatiu en el grotesc, la paròdia i l'esperpent que ofereixen els circs televisius nocturns.

L'Alzheimer és una malaltia de vells, al contrari de la sida, que ho és de joves envellits. Això fa que el drama de la desmemòria ho sembli menys, i s'accepti com un cost lògic del viure. Ens hem acostumat a bastir d'una certa èpica civil la malaltia de la sida i li hem donat visibilitat, per refermar la dignitat d'uns malalts assetjats també, inicialment, per missatges de *moralina* de caràcter integrista. Els que volien fer croades culpabilitzadores a propòsit de la sida s'han trobat amb un

activisme que ha donat respostes de diversa intensitat a la distorsió reaccionària. S'ha produït un efecte contrari al que volien assolir els vigilants: la sida ha sortit del silenci i de la zona fosca, s'ha normalitzat i ha perdut aspectes tètrics. En canvi, l'Alzheimer pertany al planeta de les ombres, com la majoria dels drames particulars de la gent gran: no se'n parla, no té una dimensió política, no és capaç de representar-se a si mateix, no forma part de l'agenda. Els malalts de la sida van organitzar-se i es van manifestar davant dels polítics, com un grup de pressió més, sense eludir el conflicte. Els malalts de l'Alzheimer no operen de la mateixa manera i els seus familiars —tot i estar organitzats— prefereixen una acció més pacient i discreta davant dels poders públics. Fins que la vídua de Reagan no ha començat a actuar políticament perquè la recerca en genètica superi dures barreres legals i morals a favor dels malalts d'Alzheimer, tot ha estat en mans de la quota de compassió que correspon a cada pressupost públic.

El recent traspass de l'expresident dels Estats Units Ronald Reagan, que va conivire els seus últims anys amb la malaltia, posa d'actualitat els terribles efectes del conegut com a mal d'Alzheimer.

Els malalts d'Alzheimer no són de difícil gestió domèstica només pels factors més materials i pràctics que poden rebentar qualsevol llar, sinó perquè ens acaren de manera radical, indefugible, crua i sense màscara amb la fragilitat de la dimensió de la nostra vida més preciosa, la que ens confereix identitat: el record. El malalt que oblida és com un artista provocador involuntari col·locat entre nosaltres per portar-nos a l'interior de l'absurd i, un cop allí, ens obliga a explorar els seus límits resseguint una espiral interminable. Les repeticions infinites de preguntes que fa el malalt són un arabesc que ens esgota, ens trenca i ens recorda que el sentit de tot plegat té un gruix primíssim.

El mateix s'esdevé en la nostra vida col·lectiva i amb les identitats: patim el desconcert d'una desmemòria que es perd i alhora es folkloritza a partir dels seus perfils més superficials. És la cultura del parc temàtic, com una gran cerimònia de simulació d'una realitat que paradoxalment deixa de sentir-se com a viva i que, per tant, passa a la immobilització museística, a la manera dels exercicis mentals que molts avis fan per retardar i dominar un xic l'esborrat de records. Tot allò que pren categoria turística —com ara la memòria folkloritzada— és perquè d'alguna manera

ha deixat de ser i només forma part d'una representació, d'una simulació, d'un entorn virtual.

Per què resulta que el debat sobre les fosses ocultes del franquisme o els papers robats de Salamanca és tan explosiu? Perquè forma part d'una memòria en brut que encara no ha estat colonitzada per l'Alzheimer institucional ni que tampoc no ha estat reduïda a fotografia bonica del catàleg d'exposicions. El període final del franquisme, en canvi, ja ha estat netejat, congelat i posat en bosses de còmode transport i consum. Només cal ser espectadors de telesèries com *Cuéntame como pasó* per certificar-ho. El franquisme més fosc és una memòria oculta però no degradada, no disminuïda per la malaltia. En aquest sentit, la cultura democràtica espanyola haurà de fer front algun dia a tot allò que va deixar-se de banda a l'hora dels grans consensos dels anys setanta. En

aquell moment no hi havia Alzheimer, només hi havia una combinació operativa d'amnèsia i d'ignorància històrica.

La British Telecom assegura que, per al 2025, tindrà a punt un xip que permetrà emmagatzemar, en deu milions de megabytes, els records de tota una vida, que es podran reviuire i compartir amb els altres, mitjançant l'ordinador. Això ja ho hem vist en algunes pel·lícules, on l'assumpte central sempre és l'intent d'eliminar les identitats originals en benefici dels malvats de torn que controlen la vida de la gent. Tal vegada, aleshores, quan els nostres fills i néts puguin comprar i llogar records, tot haurà canviat tant que ja no tindrà sentit associar allò que som a allò que hem viscut. Tal vegada haurem arribat a un estadi neutre tan especial que haurem deixat de preocupar-nos pel català a Europa, pel concert econòmic, per les seleccions esportives i per la gestió dels aeroports. Ens posarem el DVD de memòria d'un ciutadà espanyol satisfet d'haver-se conegut i entrarem en un nirvana incommensurable. Pacència: ja falta menys.

Francesc-Marc Àlvaro és columnista de 'La Vanguardia' i professor de la Universitat Ramon Llull